

FISCAALRECHTELIJKE TOEPASSING VAN DE VERVANGINGSWAARDETHEORIE TEN AANZIEN VAN DE DUURZAME PRODUCTIEMIDDELEN

door J. Kooiman

I. Inleiding

Ten vervolge op mijn artikel over de fiscaalrechtelijke toepassing van de vervangingswaardetheorie in het nummer van mei 1958 van dit tijdschrift, wil ik in dit artikel nader ingaan op de toepassing van deze theorie ten aanzien van de duurzame productiemiddelen.

Het is mijn bedoeling daarbij in het bijzonder aandacht te besteden aan de complicaties die worden veroorzaakt door de voortdurend optredende wijzigingen in de technische aard der productiemiddelen. Door deze wijzigingen toch ontstaat het probleem op welke wijze de in het verleden bij de winstberekening uitgeschakelde herwaarderingsverschillen kunnen worden vastgehouden ten behoeve van de vervangende productiemiddelen.

Het probleem manifesteert zich in de moeilijkheid van vaststelling van de normale voorraad (in geld gemeten), alsmede van de grootte van de prijsstijging die in een bepaalde periode is opgetreden. Zijn deze gegevens bekend, dan kan het bedrag worden bepaald dat als „herwaarderingsverschil” geen deel uitmaakt van de periode-winst. De voornaamste moeilijkheid daarbij schuilt in de vaststelling van de omvang en de vervangingswaarde van de normale voorraad.

Alvorens tot de behandeling van dit probleem over te gaan, moge in verband met de fiscale toepassing gewezen worden op artikel 8 van het Besluit op de Inkomstenbelasting. In dit artikel wordt de *afschrijving* op bedrijfsmiddelen uitdrukkelijk gebonden aan de „aanschaffings- of voortbrengingskosten”, derhalve aan de historische kostprijs. Het is aan twijfel onderhevig of deze barrière kan worden doorbroken door voor de berekening van de kosten van het gebruik van duurzame productiemiddelen een ander stelsel dan het afschrijvingsstelsel te volgen. Indien de Hoge Raad dit toestaat, kan voor dit onderdeel van de winstberekening een systeem worden gekozen, analoog aan dat hetwelk de Hoge Raad in het „manco-arrest” heeft toegestaan voor de waardering van goederenvoorraden. De normale voorraad kan dan op basisprijzen worden gewaardeerd, surplussen en manco's op vervangingswaarde. Zulk een stelsel geeft voor de bepaling van de *jaarwinst* dezelfde uitkomst als de vervangingswaardetheorie.

II. Aard van de normale voorraad bij duurzame productiemiddelen; vorm van surplussen en manco's

De toepassing van de vervangingswaardetheorie bij duurzame productiemiddelen is *in principe* gelijk aan die bij goederenvoorraden. Om dit te illustreren wordt dikwijls de voorstelling gebezigd van een „voorraad werkeenheden” die in het duurzame productiemiddel besloten ligt en geleidelijk wordt verbruikt.

Deze principiële gelijkheid van het vraagstuk betekent evenwel niet, dat bij duurzame productiemiddelen de bij het elimineren van herwaarderingsverschillen van goederenvoorraden toegepaste techniek zonder meer kan worden gevolgd. Tussen beide categorieën activa bestaat nl. een verschil in verschijningsvorm van de normale voorraad en daarmee van aanwezige surplussen en manco's.

Bij de goederenvoorraden is het een normaal verschijnsel dat in verband met verwachtingen omtrent het prijsverloop een grotere of kleinere voorraad wordt aangehouden dan voor de bedrijfsvoering vereist is. Hierdoor ontstaan surplussen of manco's, waarvan eventuele prijsverschillen als speculatiresultaat naar de Verlies- en Winstrekening gaan.

Ook bij de duurzame productiemiddelen is een zekere vorm van „speculatie” denkbaar. Verwachte prijsstijgingen of verwachte stagnaties bij toekomstige leveringen kunnen leiden tot vervroegde vervanging, verwachte prijsdalingen of het tijdelijk ontbreken van de mogelijkheid tot vervanging (b.v. in oorlogstijd) tot uitstel van vervanging. In deze gevallen pleegt men echter het te vervangen productiemiddel ook eerder of later af te stoten, zodat het *aantal* productiemiddelen door zulk een vervroegde of uitgestelde vervanging doorgaans niet wordt beïnvloed. Men kan dan ook in het algemeen aannemen dat de *gelijktijdige* capaciteit van het aanwezige complex duurzame productiemiddelen gelijk is aan de normale capaciteit, die voor de bedrijfsvoering wordt vereist. In de *volgtijdige* capaciteit kunnen echter afwijkingen ten opzichte van de normale voorraad optreden, die surplussen of manco's veroorzaken.

Wanneer treedt een *manco* op? Dit is het geval wanneer vervanging van werkeenheden niet onmiddellijk volgt op het verbruik ervan. Bij duurzame productiemiddelen is dit vrijwel steeds het geval. Men moet zich echter hoeden voor een atomistische beschouwing. De discontinuïteit die inhaerent is aan de vervanging van het enkele productiemiddel, bestaat niet of in mindere mate voor een groep duurzame productiemiddelen, dan wel voor het gehele complex dezer middelen. Het verschijnsel van de *diversiteit* moet daarom in de beschouwing worden betrokken.¹⁾

Indien binnen een bepaalde groep productiemiddelen gelijkmatige en continuele vervanging plaats vindt - in welk geval men kan spreken van volkomen diversiteit - is de feitelijk aanwezige voorraad (werkeenheden) gelijk aan de normale. Deze situatie is echter lang niet altijd aanwezig. Aard en omvang van het bedrijf spelen hier een beslissende rol. Alleen in de zeer grote bedrijven wordt soms de situatie van volkomen diversiteit benaderd. Bij de kleine en middelgrote bedrijven zal er in de regel een belangrijke mate van discontinuïteit zijn in de vervanging. Soms zelfs ontbreekt de

¹⁾ Blijkens noot 2 bij haar artikel in Economisch-Statistische Berichten van 5 februari 1958 naar aanleiding van de inleidingen van Prof. Dr. H. J. van der Schroeff en schrijver dezes op de vergadering van de Vereniging voor Belastingwetenschap op 25 januari 1958 veronderstelt Mevr. Dra. 't Hooft-Welvaars dat ik bij de bedrijfshuishouding tot een meer dan volledige indexatie kom. Ik heb echter in mijn lezing uitdrukkelijk gewezen op de invloed van de diversiteit en daarbij gesteld dat deze zich óók kan voordoen tussen verschillende soorten activa, b.v. tussen voorraden, debiteuren en crediteuren.

In de gedachtengang die ik ter vergadering ontwikkeld heb, zou men om tot het „normatieve vermogensbeslag” te komen de diversiteit, strikt genomen, moeten toepassen op het totaal van alle middelen als één complex. Praktisch zou het mijns inziens voldoende zijn om b.v. voorraden, debiteuren en crediteuren als een samenhangend geheel te behandelen en daarnaast de groep duurzame productiemiddelen tezamen met de liquiditeiten. Als zou blijken dat toepassing van het grondprincipe in de „geldsector” niet te verwezenlijken is, zou men de goederenvoorraden en de duurzame productiemiddelen afzonderlijk kunnen behandelen. De spitsen in de éne groep zullen zich immers in het algemeen wel onafhankelijk van die in de andere groep ontwikkelen.

Macro-economisch is een meer dan volledige indexatie denkbaar. Men mag echter van de ondernemer niet verlangen dat hij deze kwestie vanuit een macro-economisch gezichtspunt beziet. Als men deze weg op zou willen gaan, dan zou ook het vormen van een voorziening terzake van nog wel bestaande, doch dubieus geachte vorderingen niet mogen plaats vinden.

(Voor de genoemde inleidingen wordt de belangstellende lezer verwezen naar Geschrift 97 van de Vereniging voor Belastingwetenschap.)

diversiteit vrijwel geheel, n.l. als het bedrijf (in hoofdzaak) gevoerd wordt met behulp van één productiemiddel, b.v. een veembedrijf. Voorts kan de diversiteit in de loop der jaren wijziging ondergaan. Een nieuw bedrijf b.v. begint met simultane aanschaffing van het gehele complex duurzame productiemiddelen en zal slechts geleidelijk de diversiteit verkrijgen, waartoe aard en omvang van het bedrijf in staat stellen.

Uit het bovenstaande volgt, dat manco's in de regel aanwezig zijn wanneer de diversiteit niet volkomen is en wel in relatief grotere omvang naarmate de diversiteit kleiner is. Bij geheel simultane aanschaffing kan het manco zelfs oplopen tot 100 % van de normale voorraad!

Wanneer voortijdige vervanging plaats vindt (b.v. als gevolg van verwachte prijsstijging), treedt in de betreffende component een *surplus* op. Dit zal echter alleen leiden tot het overschrijden van de normale voorraad van het *gehele complex* duurzame productiemiddelen, indien de voortijdige vernieuwing van bepaalde productiemiddelen het in het gehele complex normaliter aanwezige manco overcompenseert.

De *conclusie* uit het voorgaande is, dat bij de duurzame productiemiddelen slechts in zeer bijzondere situaties sprake zal zijn van surplussen. Daarentegen zijn manco's in de meeste gevallen aanwezig. Deze plegen niet de vorm te hebben van te kleine gelijktijdige capaciteit, doch van (aan de duurzame, ondeelbare productiemiddelen inherente) uitgestelde vervanging.

III. *Vaststelling van de normale voorraad bij de duurzame productiemiddelen*

Wanneer men de normale voorraad duurzame productiemiddelen in *kwantiteiten* wil vaststellen - zoals dit bij goederenvoorraden pleegt te geschieden - stuit men op de hierboven aangeduide moeilijkheid van de voorschrijdende technische evolutie in de productiemiddelen.

Voor de bepaling van de normale voorraad zou nodig zijn:

- a. Vaststelling van de soorten productiemiddelen, die bij de stand van de techniek bij vervanging moeten worden aangeschaft en van de verhouding tussen het aantal werkeenheden, belichaamd in de verdwijnende soort van productiemiddelen en dat, belichaamd in de nieuwe soort.
- b. Vaststelling van de prijsverhouding tussen beide soorten productiemiddelen. Deze verhouding kan dezelfde zijn als die sub a., doch dit zal dikwijls niet het geval zijn. Is de prijs van het nieuwe soort productiemiddel relatief lager, dan verkleint daardoor de (in geld gemeten) normale voorraad. In het andere geval vergroot deze normale voorraad.

Het zal geen betoog behoeven, dat deze vaststellingen in de meeste gevallen een zó sterk arbitrair karakter zouden dragen, dat betwijfeld moet worden of op deze wijze een enigszins bevredigende uitkomst kan worden verkregen. Bovendien klemt het bezwaar, dat de voor de fiscale toepassing van het stelsel geldende eisen van uitvoerbaarheid en controleerbaarheid in het gedrang zouden komen.

Hier komt nog bij, dat ook de mate van diversiteit die voor het complex duurzame productiemiddelen van het bepaalde bedrijf geldt, in de vaststelling van de normale voorraad zou moeten worden verdisconteerd.

De *conclusie* is welhaast onvermijdelijk dat een kwantitatieve vaststelling van de normale voorraad duurzame productiemiddelen in het algemeen op te grote moeilijkheden stuit.

De technisch heterogene gegevens moeten daarom onder één noemer worden gebracht, hetgeen betekent dat de normale voorraad in een geld-

bedrag moet worden uitgedrukt. Hierbij kan worden uitgegaan van de onder II gevonden conclusie, dat de gelijktijdige capaciteit gelijk te stellen is aan de normale capaciteit. De vervangingswaarde van het aanwezige complex duurzame productiemiddelen in de toestand waarin het verkeert op het moment van vaststelling van de normale voorraad kan daarom, als *basis* worden genomen. Met de mogelijkheid van een surplus behoeft op grond van de analyse onder II in het algemeen geen rekening te worden gehouden. Wel met de aanwezigheid van een manco, dat veroorzaakt wordt doordat in de regel de situatie van een volkomen diversiteit niet bestaat. Wanneer bij een groot complex duurzame productiemiddelen deze situatie benaderd wordt, kan de vervangingswaarde van het aanwezige bestand als een aanvaardbare benadering van de normale voorraad worden beschouwd. In de andere gevallen zal de normale voorraad hoger moeten worden vastgesteld.

Het is niet mogelijk in het algemeen aan te geven op welke wijze dit moet geschieden. In bepaalde gevallen zal deze hogere vaststelling kunnen worden gebaseerd op een raming van de in komende jaren te verrichten investeringen, noodzakelijk ter handhaving van de bestaande gelijktijdige capaciteit. In andere gevallen zullen de cijfers van het verleden enig houvast kunnen geven, waarbij deze cijfers met behulp van (nog te bespreken) indexcijfers tot vervangingswaarden op het moment van vaststelling van de normale voorraad moeten worden herleid. Uiteraard moet expansie steeds worden uitgeschakeld. Het zal duidelijk zijn dat het bepalen van de normale voorraad in de regel slechts op een tamelijk arbitraire wijze zal kunnen geschieden, waarbij dikwijls aan de fiscus „the benefit of the doubt” moet worden gelaten.

Het bedrag van de buiten de resultatenrekening te houden „schijnwinst” op de aldus vastgestelde normale voorraad zal daarna met behulp van indexcijfers moeten worden bepaald.

Tenslotte rijst nog de vraag of de Hoge Raad - aangenomen dat het stelsel niet afstuit op artikel 8 Inkomstenbelasting dan wel dat dit artikel wordt gewijzigd - accoord zou gaan met de vaststelling van de normale voorraad op een niveau dat uitgaat boven het huidige en de redenering zou aanvaarden dat dit hogere niveau in de toekomst onvermijdelijk is voor de voortzetting van het bedrijf in de bestaande omvang. Bij arrest van 12 februari 1958 (B.N.B. 1958/90) werd als normale voorraad aangemerkt het bestand dat duurzaam, d.i. zonder onderbreking, aan het bedrijf gebonden is. Heeft de Hoge Raad in dit arrest de opvatting dat de normale voorraad wordt bepaald door de regelmatig terugkerende „voorraadspits” principieel verworpen?

Voor de beantwoording van deze vraag dient men te letten op de motivering van de Hoge Raad, luidende: „..... *aangezien die tijdelijke hogere voorraad in het algemeen met vreemd kapitaal zal, althans kan worden gefinancierd.*”

Op grond van dit arrest staat wel vast dat de Hoge Raad *kortstondige* voorraadspitsen - het arrest had betrekking op de waardering van goederenvoorraden - niet tot de normale voorraad rekent. Voor zover financiering dezer spitsen in de regel met vreemd vermogen (b.v. kortlopend bankcrediet) geschiedt, is dat m.i. juist. Ook bij de duurzame productiemiddelen is het denkbaar dat de normale financieringsstructuur tot de conclusie moet leiden, dat vaststelling van de normale voorraad op de normale spits niet juist zou zijn (zie de noot op pag. 252). Hoe zou de Hoge Raad echter oordelen over meer-jarige spitsen, die zich juist bij duurzame productiemidde-

len kunnen voordoen en waarbij financiering met vreemd vermogen bedrijfs-economisch onjuist zou zijn?

IV. *Toepassing van indexcijfers*

De toepassing van het onder III omschreven systeem leidt alleen tot redelijke uitkomsten, indien de indexcijfers waarop het is gebaseerd, op een betrouwbare grondslag rusten.

De Hoge Raad heeft zich een en andermaal uitgelaten over het gebruik van indexcijfers, n.l. in de arresten van 14 november 1956 (B.N.B. 1957/1) en van 12 februari 1958 (B.N.B. 1958/90). Daarbij werd het gebruik dezer cijfers niet afgewezen, doch wel aan stringente voorwaarden gebonden. In laatstgenoemd arrest zegt de Hoge Raad dat tegen het gebruik maken van indexcijfers geen bezwaar kan bestaan, voor zover dit gebruik er niet toe leidt, dat dit stelsel betrokken wordt op voorraden, die wat de omvang betreft niet gelijk, en wat de aard der goederen betreft niet soortgelijk, althans soortverwant zijn aan de als normaal aangenomen voorraden.

Op welke wijze moeten goede indexcijfers worden verkregen?

In „De Naamloze Vennootschap” van januari 1958 geven D. W. de Heer en D. A. M. Meeles daartoe een methode aan, waarbij ik mij gaarne wil aansluiten. Zij willen de jaarindexcijfers bedrijfstaksgewijze en per groep gelijksoortige productiemiddelen, door commissies doen vaststellen. Deze commissies zouden een semi-officiële status moeten hebben - zoals deze volgens de schrijvers reeds bestaat voor de Taxatie Commissie Nederlandse Koopvaardijvloot (voor de Scheepvaart) - en zij zou ingesteld moeten worden bij Algemene Maatregel van Bestuur.

Ook in de U.S.A. is men, bij de toepassing van het aldaar wettelijk geregelde lifo-stelsel, tot het vaststellen van officiële prijsindexcijfers overgegaan ter oplossing van dezelfde moeilijkheden als die, welke ons hier bezighouden.

Indien een officiële regeling als hier bepleit wordt, niet tot stand komt, kan gepoogd worden om b.v. via vakorganisaties toch te komen tot bedrijfstaksgewijze vastgestelde indexcijfers, die in overleg met het Departement van Financiën een zekere geldigheid zouden kunnen verkrijgen, c.q. voor de administratieve rechter verdedigbaar zouden zijn.

Wanneer een oplossing in deze richting voor de duurzame productiemiddelen inderdaad mogelijk blijkt, kan overwogen worden of aan de in te stellen commissies tevens de vaststelling van jaarindexcijfers per groep gelijksoortige grondstoffen, producten etc. dient te worden opgedragen en eventueel de aanwijzing van de artikelen die geacht kunnen worden voor verdwenen artikelen in de plaats te zijn getreden. Er zou dan in principe eveneens een oplossing gevonden zijn voor de bij de goederenvoorraden nog niet sterk aan het licht getreden, maar toch ook daar dreigende moeilijkheden in verband met technische wijzigingen.

V. *Toepassing met of zonder vaststelling van de normale voorraad?*

In het reeds vermelde artikel van de Heer en Meeles komen zij tot de conclusie dat het meestal niet mogelijk zal zijn bij de duurzame productiemiddelen tot de vaststelling van een normale voorraad te komen.

Zij schrijven hierover het volgende:

„Bij de duurzame productiemiddelen zal men in de meeste gevallen moeilijk tot de bepaling van een normale voorraad werkeenheden van zekere omvang, samenstelling en kwaliteit kunnen komen. In verband met de afwij-

kingen in levensduur van de veelal zeer heterogene samenstellende delen van een complex duurzame productiemiddelen zal een bepaalde samenstelling van de voorraad werkeenheden op enig moment zich veelal nimmer in de toekomst meer kunnen herhalen. Slechts in het geval van een z.g. harmonisch opgebouwd complex van gelijksoortige bedrijfsmiddelen, waar dus een grote mate van diversiteit bestaat, zal van een normale voorraad werkeenheden gesproken kunnen worden. Daar deze laatste veronderstelling zich in relatief weinig bedrijven voordoet en dan meestal nog slechts geldt voor een gedeelte van het complex duurzame bedrijfsmiddelen, zal het dus meestal niet mogelijk zijn de voor de toepassing van het ijzeren-voorraadstelsel benodigde normale voorraad te bepalen."

Vanuit de opvatting dat vaststelling van een normale voorraad niet mogelijk is, zoeken schrijvers de oplossing van het vraagstuk in een andere richting. Het jaarlijks bedrag van de afschrijvingen willen zij bepalen door jaarindexcijfers per groep gelijksoortige productiemiddelen te doen vaststellen - op de hiervóór omschreven wijze - en deze toe te passen op de op basis van de aanschaffingsprijzen berekende afschrijvingen.

Men kan het met de Heer en Meeles eens zijn, dat het doorgaans heterogene karakter van het complex duurzame productiemiddelen en de voortdurende technische wijzigingen de vaststelling van een normale voorraad bij de duurzame productiemiddelen niet eenvoudig maken. Uit het voorgaande moge echter blijken dat naar mijn mening het probleem niet onoplosbaar is. Juist in de door de schrijvers zèlf aangewezen richting, nl. met behulp van betrouwbare indexcijfers, ligt de mogelijkheid om tot een zekere benadering van de normale voorraad te komen. Bovendien zal de toepassing dikwijls - evenals bij de goederenvoorraden - kunnen geschieden per groep gelijksoortige productiemiddelen.

Het systeem van de Heer en Meeles heeft ongetwijfeld het voordeel van de eenvoud. De vraag is echter of het loslaten van de normale voorraad als basis voor de toepassing van het stelsel niet zodanige bezwaren met zich brengt, dat toch gestreefd moet worden naar het vaststellen van een normale voorraad, al is het slechts bij wijze van een globale benadering.

Voor de *belastingplichtige* geldt het bezwaar, dat door het niet-vaststellen van een normale voorraad geen manco's gesignaleerd kunnen worden en dientengevolge bij een stijging van de vervangingswaarde geen voorziening kan worden getroffen voor de in vroegere jaren verbruikte doch nog niet vervangen werkeenheden. Voor de noodzaak van een dergelijke voorziening ten laste van de winst wordt verwezen naar de analyse die Prof. van der Schroeff gegeven heeft in zijn artikelen „Rondom het winstprobleem” in het M.A.B. van februari en november 1957, en in zijn artikel „Herwaardering van duurzame productiemiddelen” in het M.A.B. van april 1958.

Ter illustratie volgt hier een voorbeeld van een complex van 10 machines elk van f 10.000.— met een levensduur van 10 jaar. Daarbij worden drie gevallen gesteld:

1. Elk jaar wordt één machine vervangen.
2. Om de 5 jaren worden telkenmale 5 machines vervangen.
3. Het gehele machinepark wordt eens in de 10 jaren vervangen.

Indien wordt afgezien van prijswijzigingen in de loop van de tijd, dan is ter financiering van dit complex machines nodig:

Geval 1.

Doorlopend f 55.000,—
 (de waarde van de 10 aanwezige machines is telkenjare resp. f 10.000,—, f 9.000,— f 1.000,—, som f 55.000,—. Bij een geheel doorlopende vervanging - dus van dag tot dag - nadert de investering de helft van de waarde van het gehele complex in nieuwe staat).

Geval 2.

1e jaar (na vervanging 5 machines) f 75.000,—
 (t.w. 5 nieuwe = f 50.000,— en 5 halfsleetse = f 25.000,—)
 2e jaar (na afschrijving f 10.000,—) f 65.000,—
 3e jaar (idem) f 55.000,—
 4e jaar (idem) f 45.000,—
 5e jaar (idem) f 35.000,—
 6e jaar (na afschrijving f 10.000,— en
 vervanging f 50.000,—) f 75.000,—
 etc.

Geval 3.

1e jaar (na algehele vervanging) f 100.000,—
 2e jaar (na afschrijving f 10.000,—) f 90.000,—

 10e jaar (idem) f 10.000,—
 11e jaar (na afschrijving f 10.000,— en
 vervanging f 100.000,—) f 100.000,—
 etc.

Stel nu, dat de prijs telkenjare stijgt met 10 % van de oorspronkelijke waarde, dan wordt in het systeem van de Heer en Meeles in de achtereenvolgende jaren afgeschreven f 11.000.—, f 12.000.— en f 20.000.—.

In het *eerste* geval zijn deze afschrijvingen voldoende voor de jaarlijkse vervanging.

In het *tweede* geval is aan het einde van de eerste periode van 5 jaren beschikbaar:

f 11.000.— + f 12.000.— + f 15.000.—	=	f 65.000,—
Voor vervanging is nodig 150 % van f 50.000,—	=	„ 75.000,—
tekort		f 10.000,—

Aan het einde van de tweede periode van 5 jaren is beschikbaar:

f 16.000.— + f 17.000.— + + f 20.000,—	=	f 90.000,—
Voor vervanging is nodig 200 % van f 50.000,—	=	„ 100.000,—
tekort eveneens		f 10.000,—

In het *derde* geval is aan het einde van de 10 jaren beschikbaar:

f 11.000.— + f 12.000.— + + f 20.000,—	=	f 155.000,—
Voor vervanging is nodig 200 % van f 100.000,—	=	„ 200.000,—
tekort		f 45.000,—

Indien in dit voorbeeld in de gevallen 2 en 3 de normale voorraad wordt vastgesteld op resp. f 75.000,— en f 100.000,—, dan wordt door de telkenjare ten laste van de Verlies- en Winstrekening getroffen manco-voorzie-

ning een zodanig bedrag aan de rekening „Herwaarderingsverschillen” toegevoegd, dat er op de momenten van vervanging geen tekorten zijn.

De schrijvers gaan uit van de opvatting dat via hun systeem de doelstelling van het ijzeren-voorraadstelsel, t.w. de handhaving van de onderneeming op het bestaande peil, ondanks het niet (kunnen) bepalen van de normale voorraad toch bereikbaar is. Uit het voorgaande moge echter blijken dat deze opvatting alleen juist is bij een volkomen diversiteit. Van deze situatie gaat het stelsel eigenlijk stilzwijgend uit. In de andere gevallen wordt het doel slechts ten dele bereikt.

Intussen is het onzeker of de Hoge Raad in het gegeven voorbeeld in de gevallen 2 en 3 accoord zou gaan met de vaststelling van de normale voorraad op resp. f 75.000,— en f 100.000,—. Zie de korte beschouwing over het arrest B.N.B. 1958/90 onder III aan het slot.

Tenslotte moet worden overwogen of een stelsel waarbij *niet* gerekend wordt met een normale voorraad, voor de *fiscus* bezwaren oproept.

Als eerste bezwaar kan worden genoemd dat geen surplusen worden gesignaleerd, waardoor men (ongemerkt) tevéél schijnwinst kan elimineren. Op grond van de onder II gegeven beschouwingen meen ik dat dit bezwaar in redelijkheid niet tegen het stelsel mag worden ingebracht. Daar het stelsel gebaseerd is op de jaarlijkse afschrijvingen zou correctie wegens een surplus alleen nodig zijn in het geval van een te grote gelijktijdige capaciteit. Voor deze bijzondere situatie zou desgewenst een aanvullende clausule kunnen worden gemaakt.

Door de jaarindexcijfers te enten op de afschrijvingen op aanschaffingswaarden blijft het stelsel van de Heer en Meeles een afschrijvingsstelsel. Bij de huidige wetgeving strandt het daarom op de klip van artikel 8 Besluit Inkomstenbelasting. Het systeem van de normale voorraad biedt, zoals reeds in de inleiding van dit artikel werd betoogd, misschien de kans om deze klip te omzeilen. Zekerheid daaromtrent is er niet.

Door het ontbreken van een norm voor de voorraad staat de herwaarderingsquote in het hier besproken stelsel in principe los van de actiefpost duurzame productiemiddelen. Om het uit te drukken in de terminologie van de Hoge Raad in het arrest van 2 februari 1955 (B.N.B. 1955/82): de aldus berekende reserve is „een echte reserve, die krachtens haar opzet en berekening ook onafhankelijk van de ontwikkeling van de voorraad kan worden gedacht.” De Hoge Raad sprak hierover zijn veto uit op grond van strijdigheid met art. 10 Besluit Inkomstenbelasting (limitatieve opsomming van de bij de winstberekening toegelaten reserves). Zolang dit artikel niet gewijzigd wordt, ligt hier dus een onoverkomelijke hinderpaal.

Het is overigens de vraag of strijdigheid met genoemd art. 10 de enige grond is waarop de Hoge Raad deze beslissing nam. In het arrest komt het niet duidelijk tot uitdrukking. Het bezwaar rijst immers, dat niet vaststaat wat er in de toekomst met een „zwevende” herwaarderingsquote moet gebeuren. De Heer en Meeles behandelen dit facet uitsluitend onder het aspect van de fiscale eindafrekening en pleiten daarbij voor afschaffing van de „capital-gain-tax”, die als gevolg van het fiscale gulden-is-gulden stelsel bij het verbreken van de continuïteit wordt geheven. De schrijvers zijn zich ervan bewust, dat deze afschaffing een veel ingrijpender wijziging in het fiscale winstbegrip zou betekenen dan wijziging of afschaffing van de verouderde bepalingen van de artikelen 8 en 10 Besluit Inkomstenbelasting.

Het lijkt daarom nuttig hun stelsel te bezien voor het geval laatstgenoemde bepalingen verdwijnen, doch de gulden-is-gulden regel gehandhaafd

blijft. Men kan dan niet volstaan met te stellen dat belastingheffing plaats vindt bij liquidatie, want er zijn twee omstandigheden denkbaar, waaronder de herwaarderingsquote (voor een deel) in een vroeger stadium dient te worden belast. n.l. bij prijsdaling en bij daling van de normale voorraad.

Bij prijsdaling behoort volgens de vervangingswaardetheorie een deel van de herwaarderingsquote, óók zoals die in het systeem van de Heer en Meeles gedacht wordt, in de winst te vloeien. Dit dient fiscaal evenzeer te geschieden, zelfs als de „gulden-is-gulden” regel zou verdwijnen. Kan in genoemd systeem aan de eisen die de fiscus op dit punt zal moeten stellen, worden voldaan? Het komt mij voor van wel. De schrijvers willen n.l. terwille van de controle door de fiscus afschrijvingsstaten doen aanhouden - zonodig imperatief - waarin de bedrijfsmiddelen gerangschikt worden enerzijds per groep, waarvoor een bepaald indexcijfer geldt, en anderzijds naar jaar van aanschaffing. De totale herwaarderingsquote kan dus worden gesplitst per groep en voor elke groep kan met behulp van deze afschrijvingsstaten het prijsstijgingspercentage worden vastgesteld. Op grond van deze gegevens kan bij een prijsdaling worden bepaald, welk deel van de herwaarderingsquote in de winst moet vloeien. Een en ander zal in de afschrijvingsstaten moeten worden verwerkt. De complicatie van prijsdaling is dus wel op te lossen, doch de vraag mag worden gesteld of het systeem door deze noodzakelijke aanvulling niet wat veel inboet op zijn charme van eenvoud.

Blijft dan nog de mogelijkheid van daling van de normale voorraad. In dat geval moet, óók volgens de vervangingswaardetheorie, een deel van de herwaarderingsquote vrijvallen. Fiscaal is dan op grond van de gulden-is-gulden regel het moment van heffing aangebroken. In het „manco-arrest” is dan ook uitdrukkelijk door de Hoge Raad gestipuleerd, dat een prijsverschil bij daling van de normale voorraad in de winst moet worden opgenomen. Deze eis is uitsluitend gebaseerd op goed koopmansgebruik en zou stellig blijven gelden, ook al zouden de artikelen 8 en 10 Besluit Inkomstenbelasting worden gemoderniseerd. Alleen bij afschaffing van de gulden-is-gulden regel zou een andere opvatting van de Hoge Raad denkbaar zijn. Deze afschaffing zou bovendien zó radicaal moeten geschieden, dat niet alleen de bij liquidatie optredende „capital-gains” belastingvrij zouden zijn, doch ook die welke in de continuïteit optreden. Zelfs in dat geval is het probleem trouwens nog niet opgelost, omdat een vrijstelling als hier verondersteld zich vermoedelijk alleen zou uitstrekken tot de vermogensaccrescens, ontstaan door de muntontwaarding en niet tot die ontstaan uit andere oorzaken. Een vrijvallend deel van de herwaarderingsquote kan uiteraard uit beide elementen bestaan.

In het systeem van de Heer en Meeles kan een daling van de normale voorraad niet worden signaleerd en de uit dezen hoofde noodzakelijke correctie van de fiscale jaarwinst dus niet worden aangebracht. Dit bezwaar kan waarschijnlijk niet gemakkelijk bij wijze van een globale aanvulling van het systeem worden ondervangen. Mocht men de mogelijkheid daartoe wél zien, zou dit dan niet neerkomen op een globale vaststelling van de normale voorraad?

Gezien alle facetten van het onderhavige vraagstuk ben ik van mening dat bij een eventuele fiscale toepassing van de vervangingswaardetheorie ten aanzien van de duurzame productiemiddelen de vaststelling van een normale voorraad moeilijk kan worden gemist.